

ВОЛИ́НЬСЬКА ГУБЕ́РНІЯ — адміністративно-територіальна одиниця Правобережної України (1797–1925). Створ. указом Павла I на тер. колиш. Волин. намісництва (окрім Радомишл. пов.) і Кременец., Базалій. та Дубен. пов. Поділ. намісництва, що були засн. на укр. землях, які увійшли до складу Рос. імперії після трьох поділів Польщі. На новоприєднаних землях склалася складна суспільно-політ. ситуація, тому адм. межі В. г. не завжди були чітко визначені і часто зазнавали змін, зокрема 1796–97 вийшло чотири царські укази про зміни в адм. поділі Правобереж. України. Адм. центром В. г. спочатку було м. Звягель (нині Новоград-Волинський Житомир. обл.), від 1804 — Житомир. На поч. 20 ст. В. г. складалася з 12-ти повітів: Володимир-Волин., Дубен., Житомир., Заслав., Ковел., Кременец., Луцького, Новоград-Волин., Овруц., Остроз., Ровен. і Старокостянтинівського. На її тер. налічувалося 13 міст, 134 містечка і 9682 ін. населені пункти. За переписом 1897 насел. В. г. становило 2 989 482 особи, у 1913 — 3 647 271 особу. За нац. складом 1913 у В. г. проживало 2 569 823 українці (70,5 %), 504 583 євреї (13,8 %), 316 941 поляк (8,7 %), а також 199 078 німців, 28 962 росіяни, 23 014 чехів та ін. До польс. повстання 1830–31 переважали польс. культурні впливи, після його придушення почалася посиленна русифікація. В. г. була аграр. регіоном із високою питомою вагою великого поміщиц. землеволодіння, зокрема декілька дворян. родин (Санґушки, Любомирські, Потоцькі та Барятинські) мали стільки ж землі, скільки майже 300

тис. дрібних селян. госп-в. На 879 підприємствах (переважно цукр., винокур. і борошномел.) було зайнято лише 17,5 тис. робітників (1909). Кількість міського населення коливалася 1863–1911 від 8 до 8,9 %. Під час 1-ї світової війни тер. губернії стала ареною актив. військ. дій і зазнала великих люд. і матер. втрат. У часи Української Держави гетьман П. Скоропадський до 12-ти повітів В. г. приєднав ще 8: Мінський, Брест-Литов., Кобрин., Томашів., Замост., Грубешів., Володав. та Більський. За Ризьким мирним договором 1921 В. г. була поділена: Новоград-Волин., Житомир., Овруц., Ізяслав., Старокостянтинів. та частина Остроз. пов. увійшли до складу УСРР, решта зх. повітів — до Польщі, яка на їх тер. утворила Волин. намісництво, що існувало до 1939. В. г. була ліквідов. постановою ВУЦВК і РНК УСРР від 3 червня 1925. Замість неї утвор. Житомир., Новоград-Волин. і Шепетів. округи. Див. також [Волинське воєводство](#).

Рекомендована література

1. Батюшков П. Н. Волынь: Исторические судьбы Юго-Западного края. С.-Петербург, 1888;
2. Материалы по административно-территориальному делению Волынской губернии 1923 г. Ж., 1923;
3. Костиця М. Ю., Кондратюк Р. Ю. Основні етапи формування територіального устрою Житомирщини // Велика Волинь. Ж., 1997. Т. 16.

[М. Ю. Костиця](#), [Р. Ю. Кондратюк](#)

Бібліографічний опис:

Волинська губернія / М. Ю. Костиця, Р. Ю. Кондратюк // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2006. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-27564>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).